

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СІМЕЙ ВETERANІВ І ВETERANOK

Скорочений огляд та рекомендації
Коаліції громадських організацій

2025

Цей матеріал став можливим завдяки підтримці Уряду Великої Британії, наданої через Міністерство закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку Великої Британії в межах проекту «Концепція державної політики України щодо ветеранів та їхніх сімей». Проект реалізується громадськими організаціями Ветеран Хаб, Принцип, Юридична сотня та Простір Можливостей. Інформація у матеріалі не завжди відображає погляди Уряду Великої Британії.

Довідка про авторів концепції

Ветеран Хаб – мережа сталої підтримки ветеранів, ветеранок і близьких воїнів та воїнок. Працює з 2018 року та надає юридичні консультації, психологічну підтримку, консультації з пошуку роботи, персональний супровід. Мережа об'єднує простори в Києві та Вінниці, мобільні офіси в Київській і Вінницькій областях, національну Лінії підтримки за номером 067 348 28 68.

Сайт: veteranhub.com.ua

Правозахисний центр для військовослужбовців «Принцип» – громадська організація, яка займається правозахистом, адвокацією та аналітикою у військовому і ветеранському напрямках. Серед пріоритетних цілей – людиноцентрична кадрова політика у війську, посилення військової системи правосуддя, створення структури переходу від військової кар'єри до цивільного життя, правозахист з акцентом на дотриманні прав людини.

Сайт: pryncyp.org

Юридична сотня – всеукраїнська правозахисна організація, яка з 2014 року працює для воїнів, ветеранів та їхніх родин, зокрема сімей загиблих, полонених і зниклих безвісти. Місія організації – забезпечити системний правовий захист людини у контексті військової служби та створити сталі механізми реінтеграції ветеранів.

Сайт: legal100.org.ua

Простір можливостей – інноваційна лабораторія у сфері ветеранських політик, експертна організація, яка бере участь у розробленні та локалізації ветеранської політики. Команда є партнером у запуску проекту «Фахівець із супроводу ветеранів». Координує Коаліцію ветеранських просторів.

Сайт: pm.in.ua

Чому нам потрібна державна політика щодо сімей ветеранів/ок

З 2014 року понад мільйон воїнів і воїнок долучилися до війська для захисту держави під час російсько-української війни. Поки вони проходять свій шлях у війську, їхні рідні залишилися вдома – дбати про цивільний добробут та жити в умовах війни без близьких поруч.

Ми як держава, суспільство, громадський сектор і окремі люди мало знаємо про досвід, який проходять сім'ї військових, ветеранів і ветеранок. Цей досвід дотепер відбувся з мільйонами з нас, однак ми досі не маємо слів, щоб його назвати, описати, зрозуміти та перетворити на дієву підтримку.

У сфері державної політики щодо ветеранів і ветеранок ми маємо великий масив міжнародного досвіду та одинадцять років російсько-української війни. Ці напрацювання не завжди охоплюють усі можливі напрями політики, проте забезпечують значну глибину в нашому розумінні досвіду ветеранів і ветеранок в Україні. Натомість коли ми говоримо про досвід сімей, то розуміємо, що не знаємо нічого.

Причиною цього є те, що **сім'ї ніколи не були суб'єктами державної політики – як в Україні, так і за кордоном**. У політиках інших країн сім'ї ветеранів та ветеранок радше сприймалися як люди, які дбають про них після завершення служби, але не як ті, хто також проходить свій шлях та набуває власного досвіду. Лише нещодавно, у 2010-х роках, підхід почав змінюватися, і такі країни як США, Велика Британія, Канада, почали формувати комплексні державні політики щодо сімей ветеранів та ветеранок, що враховують їхній досвід і шлях.

В Україні ж ми лише починаємо цей шлях. У 2023 році експертні громадські організації у сфері ветеранських справ – Ветеран Хаб, Принцип, Юридична сотня, Жіночий ветеранський рух та Простір можливостей – об'єдналися і запропонували першу концепцію державної ветеранської політики¹, бенефіціарами якої є також сім'ї ветеранів і ветеранок.

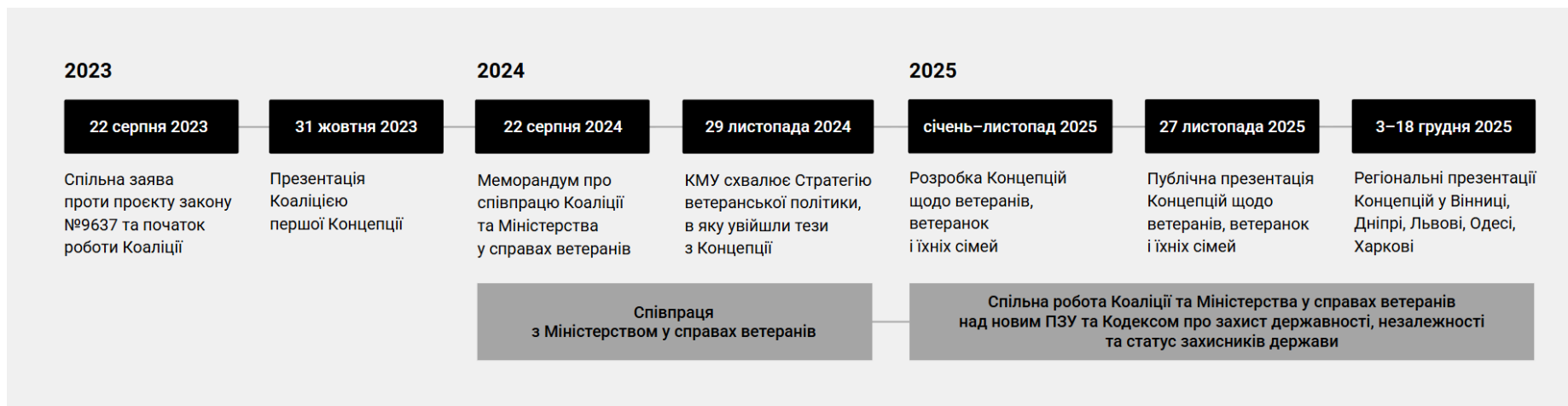
Упродовж наступних двох років ми поглиблювали свої знання, аналізували наявну інформацію про потреби сімей у сферах здоров'я, житла і фізичного середовища, матеріальних потреб, покликання та дослідили вплив тривалого очікування близької людини з війська на членів сім'ї.

У цьому документі ми надаємо скорочений огляд першої версія концепції державної політики щодо сімей ветеранів і ветеранок, яка закладає фундамент для подальшого формування гідної та комплексної системи підтримки як частини національної системи безпеки й оборони.

Турбота про сім'ї воїнів і воїнок прямо впливає на їхню службу: коли близькі мають підтримку та перебувають у безпеці, воїни можуть виконувати свої обов'язки ефективніше. Тож підтримка родин одночасно є підтримкою самих ветеранів і ветеранок.

¹ Ветеран Хаб, Принцип, Простір можливостей, Юридична сотня, Ветеранка. (2023). Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/polityka-shchodo-veteraniv-ta-ikh-simey.pdf

Робота Коаліції громадських організацій над державною ветеранською політикою

Повна версія Концепції державної політики щодо ветеранів і ветеранок доступна [за посиланням](#) або QR-кодом

Повна версія Концепції державної політики щодо сімей ветеранів і ветеранок доступна [за посиланням](#) або QR-кодом

Повна версія Аналізу місцевої та регіональної політики і рекомендацій до органів влади доступна [за посиланням](#) або QR-кодом

Мета і принципи державної політики

Навіть після завершення війни завжди є ризик відновлення активних бойових дій, а Україна має зберігати високу спроможність захистити себе. **Саме ветерани й ветеранки першими знову стануть до лав війська, а їхні родини знову переживатимуть вплив служби близької людини на своє життя.**

Ефективна державна політика має дбати про ветеранів, ветеранок та їхніх родин у різних середовищах – цивільному житті, під час продовження військової кар'єри або перебування у військовому резерві. Тобто впливати на їхню готовність та спроможність за потреби воювати знову.

Мета державної ветеранської політики

увійшла в Стратегію ветеранської політики

Визнати внесок ветеранів і ветеранок у захист держави та роль їхніх сімей

Забезпечити державну підтримку для відновлення добробуту ветеранів, ветеранок та їхніх сімей

Сприяти зміцненню національної безпеки та оборони країни

Засади, на яких базується ефективна державна політика щодо ветеранів, ветеранок та їхніх сімей

Визнання	Розуміння	Дії
унікального досвіду ветеранів, ветеранок, їхніх сімей та чітке визначення їхнього статусу	впливу досвіду ветеранів, ветеранок і їхніх сімей на добробут та потреби, які виникають унаслідок нього	визначення необхідної підтримки ветеранів, ветеранок і їхніх сімей на всіх етапах шляху
	мети та шляхів підтримки ветеранів, ветеранок і їхніх сімей	визначення стандартів надання такої підтримки
		спільне спрямування зусиль державних органів, громадянського суспільства та міжнародної спільноти

Аби створювати ефективну та орієнтовану на ветеранів/ок та їхніх близьких державну політику, важливо наскрізно дотримуватися єдиних принципів та будувати її на повазі до гідності людини, її прав та інтересів.

Принципи ветеранської політики

увійшли в Стратегію ветеранської політики²

1. Кроссекторальність	2. Людиноцентричність	3. Превентивність
Ветерани та ветеранки мають бути представлені в усіх сферах, мати доступ до всіх державних програм та послуг	Державна політика має зосереджувати зусилля на людині, а не її статусі	Держава має приділяти увагу ранньому виявленню ризиків для добробуту ветеранів/ок та запобігати негативним тенденціям у їхньому житті
4. Довготривалість	5. Реалістичність	6. Повага
Ветерани та ветеранки мають отримувати підтримку не лише після повернення з війська, а й надалі, на різних життєвих етапах	Підтримка держави має бути спрямованою на якнайшвидше відновлення цивільного добробуту ветеранів та ветеранок	Державна політика гарантує визнання бойового досвіду ветеранів і ветеранок

Державна політика має гарантувати визнання життєвого шляху ветеранів, ветеранок та їхніх сімей. Для забезпечення комплексності та дієвості політики її формування має відбуватися із залученням **усіх зацікавлених сторін** – держави, громадського сектору, бенефіціарів та громади. Водночас варто розуміти, що провідна роль у розробленні, координуванні та контролі за реалізацією такої політики має бути закріплена **за однією визначеною інституцією**, яка буде спрямовувати роботу всіх органів державної влади в межах державної політики щодо ветеранів, ветеранок та їхніх сімей.

² Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» № 1209-р (2024, 29 листопада). zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-p#Text

Хто такі сім'ї ветеранів і ветеранок

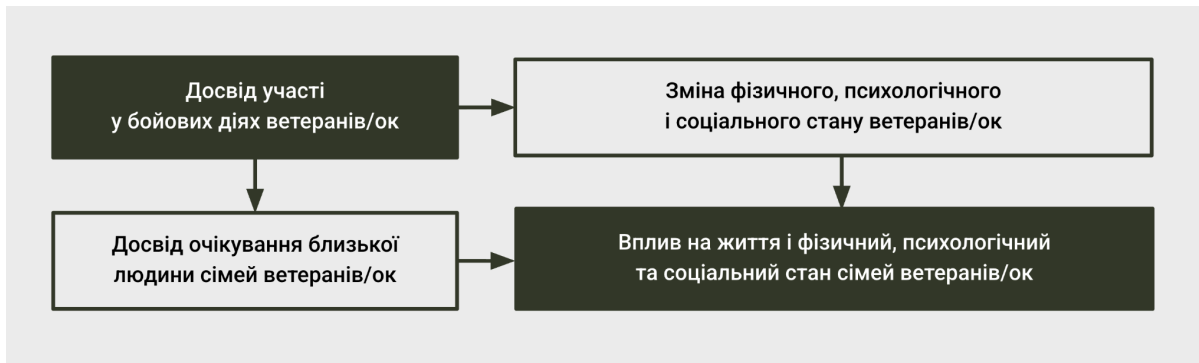
Служба, бойовий досвід воїна чи воїнки та війна безпосередньо або опосередковано впливають на членів їхніх родин також. Тому сім'ю ми розглядаємо не просто як додатковий чинник у політиці щодо ветеранів/ок, а як **повноцінного бенефіціара та суб'єкта державної політики**, що потребує окремої уваги та підтримки.

Згідно з Сімейним кодексом, **сім'я** — люди, об'єднані спільним досвідом і відповідальністю одне перед одним, які перебувають у близьких, приватних стосунках. Сімейні стосунки можуть ґрунтуватися на кровному спорідненні, свідомому виборі, спільному побуті, фінансових та емоційних взаєминах³.

Сім'я ветерана/ки визначається через статус **ветерана/ки** — людини, яка має бойовий досвід (від одного дня). Відповідно, з моменту набуття такого досвіду його або її близькі автоматично належать до родини ветерана/ки.

Ми пропонуємо новий підхід до побудови державної політики щодо сімей ветеранів і ветеранок — **з фокусом на досвід, який переживає родина**, а не лише на юридичний статус. Саме досвід служби, бойових дій, поранення, полону, зникнення безвісти чи загибелі визначає життєві обставини родини й формує запит на підтримку.

³ Сімейний кодекс України. Статті 3–4. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

Усі сім'ї ветеранів і ветеранок мають бути бенефіціарами ветеранської політики та перебувати у сфері відомства Міністерства у справах ветеранів. Держава має визнати, що очікування і життя родин ветеранів та ветеранок — не «приватна справа», а суспільно важливий досвід, який потребує уваги та врахування в політиці.

Хто входить до кола членів родини ветеранів/ок

Фактичні ролі та обов'язки в сім'ї можуть суттєво відрізнятись, як і кількість її членів, тому склад родини ветерана чи ветеранки не є уніфікованим. Відтак підтримка може поширюватися на різну кількість людей.

В українському законодавстві наразі немає єдиного нормативно-правового акта, що визначає повний перелік родичів за ступенем споріднення, однак орієнтовна класифікація наведена в Податковому кодексі України⁴.

Перший ступінь споріднення	Другий ступінь споріднення
<ul style="list-style-type: none"> ■ батьки / опікуни / усиновлювачі ■ чоловік / дружина ■ діти 	<ul style="list-style-type: none"> ■ брат / сестра ■ дідусь / бабуся ■ онуки

⁴ Податковий кодекс України. Стаття 263, пункт 14.1, підпункт 14.1.263. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

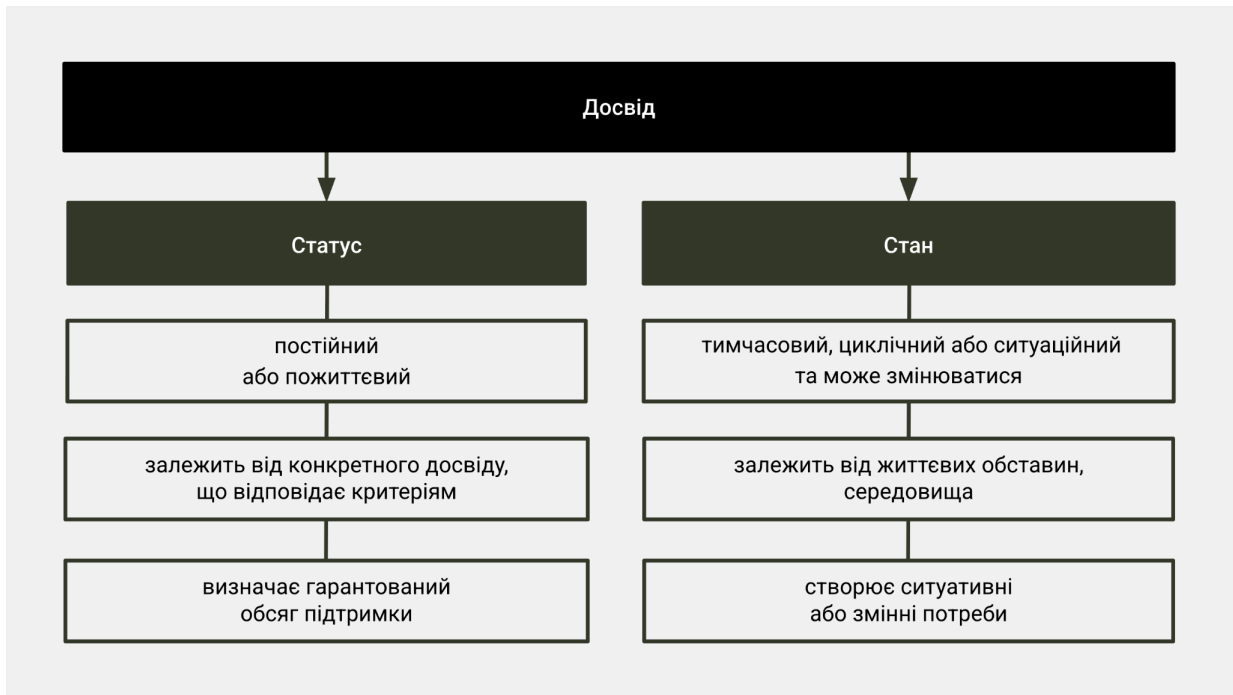
Множинність досвідів

Попри вплив бойового досвіду близької людини, не всі потреби сімей ветеранів та ветеранок випливають саме з нього. **Щоб надавати гідну і потрібну підтримку, державна політика щодо родин ветеранів і ветеранок має враховувати плинність життєвих статусів і станів.**

Статус – стійке, юридично визнане становище людини, яке визначає її соціальні права й гарантії, обов'язки та доступ до підтримки. Він залежить від досвіду, є відносно постійним, тривалим у часі, має довготривалий вплив на людину, чіткі критерії та зазвичай не змінюється без офіційного рішення або нових обставин.

Стан – динамічне, змінне становище, яке може тривати певний час, припинятися або повторюватися. Він також залежить від досвіду людини та впливає на її потреби, однак є тимчасовим або потенційно змінним.

Члени сім'ї також можуть перебувати в будь-якому з них або у кількох одночасно.

Підтримка має ґрунтуватися не лише на статусі, тобто юридично визначеному положенні людини або родини, а й на її станах, тобто фактичних життєвих обставинах, у яких вона опиняється.

Супутні стани та статуси, які впливають на досвід сімей

Стани, які можуть формувати додаткові
або пріоритетні потреби підтримки

Стан	Можливі потреби
Здоров'я	Психологічна підтримка, навчання з навичок психологічної самопомоги, доступ до спеціалізованих медичних послуг
Географія та внутрішнє переміщення	Інтеграція в нову громаду, доступ до тимчасового житла або компенсація за житло, доступ до місцевих медичних, освітніх та соціальних послуг, супровід у відновленні документів, оформленні статусів, перереєстрації соціальних послуг, урахування шкільних, дошкільних, медичних потреб дітей під час переїзду
Зайнятість <ul style="list-style-type: none"> ■ пошук/втрата роботи ■ паралельне навчання ■ власна справа 	Фінансова підтримка, допомога з працевлаштуванням, гнучкий графік, навчальні та перекваліфікаційні програми, гранти, пільги, консультації
Сімейне становище <ul style="list-style-type: none"> ■ багатодітність ■ виховання дітей одним із батьків через загибель, полон чи зникнення безвісти партнера 	Додаткові пільги, фінансова та освітня підтримка, психологічна підтримка, консультації щодо пільг, правова допомога

Шлях сімей ветеранів і ветеранок

У державній політиці щодо сімей ветеранів і ветеранок важливо не лише враховувати офіційний статус воїна/ки чи членів його/її родини, а й глибше розуміти, який саме досвід бойової служби визначає запит на підтримку, тобто які події, обставини формують потреби сім'ї. Ми називаємо це **шляхом** – траєкторією подій та досвіду, яку родина проходить у зв'язку зі службою близької людини та іншими супутніми обставинами.

У концепції ми послуговуємося методологіями досліджень «Шлях ветеранів та ветеранок»⁵ і «Шлях коханої воїна»⁶. Вони описують етапи – схожі події та процеси, які проходять ветерани/ки або їхні партнери/ки під час та після завершення служби, а також їхні виклики й потреби.

⁵ Ветеран Хаб. (2023). Шлях ветеранів та ветеранок. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf

⁶ Ветеран Хаб. (2024). Шлях коханої воїна. kohani.veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2025/10/shliakh-kohanoi-voina.pdf

Родина також проходить свій шлях разом із ветеранами та ветеранками, які завершують службу. У 2025 році Закон України «Про військовий обов’язок та військову службу»⁷ визначає кілька варіантів такого завершення. Кожен із цих варіантів передбачає різний досвід, зокрема й переходу з військового до цивільного життя, впливає на потреби ветеранів і ветеранок та їхніх сімей:

За станом здоров’я	Через граничний вік	Через сімейні обставини
Після звільнення з полону	Через завершення контракту	Через обвинувальний вирок суду з позбавленням або обмеженням волі

На підтримку ветеранів, ветеранок та їхніх сімей впливає те, де саме вони продовжать свій шлях після завершення служби — **середовище**.

⁷ Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» № 2232-ХІІ (1992, 25 березня). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12

Ми прогнозуємо, що в найближче десятиліття та надалі значна частка ветеранів і ветеранок продовжить свій шлях передусім у межах двох середовищ: військової служби та резерву. І лише незначна частина остаточно повернеться до цивільного життя, зокрема через поранення або досягнення граничного віку. **Це матиме вплив і на їхні сім'ї.**

Хоча етапи шляху сімей ветеранів і ветеранок загалом подібні для всіх трьох середовищ і вони самі постійно перебувають у цивільному середовищі й у ньому ж отримують підтримку, **потреби, пріоритети та цілі державної політики відрізняються залежно від кожного із них.** Ці відмінності значно впливають на сім'ї, адже саме від контексту служби або звільнення залежать їхні умови життя, плани на майбутнє та рівень стабільності.

Ми також вважаємо, що **підтримка родинам має надаватися не лише в момент кризи, а довгостроково та в різних обставинах** — під час і після служби близької людини, у цивільному житті, у резерві або запасі, у разі полону, зникнення безвісти або після повернення ветерана чи ветеранки з пораненням чи інвалідністю.

Середовище 1 Військова служба

Станом на 2020 рік до 30% ветеранів і ветеранок АТО/ООС продовжували службу в Силах безпеки й оборони протягом трьох і більше років після демобілізації⁸. Якщо ця тенденція повториться, значна частка ветеранів/ок продовжать свій шлях саме у війську. Для родин таке середовище означає тривалий або безстроковий стан розмежування між цивільним і військовим життям. Навіть за відсутності прямої участі в бойових діях, служба може створювати низку викликів у спілкуванні, плануванні спільного життя, ухваленні рішень. Частина відповідальності за побут, документообіг, догляд за дітьми чи старшими родичами фактично лягає на родину.

Середовище 2 Військовий резерв

Після завершення війни та демобілізації ветерани і ветеранки, які не продовжать військову кар'єру, але не мають підстав до припинення служби, будуть зараховані до складу резерву. У разі зміни характеру бойових дій або нової хвилі призову, перебування в резерві перетворюється на тривалий стан очікування – як для самих воїнів/ок, так і для їхніх сімей. Цей стан може тривати місяцями або навіть роками, особливо в разі повторного призову. Родина може не мати змоги будувати довгострокові плани: змінювати місце проживання, планувати стабільну роботу. Невизначеність щодо часу та умов можливого повторного призову створює постійний стан тривоги, може ускладнювати етапи повернення до цивільного життя та знижувати відчуття безпеки.

Знання подальших перспектив, а також умов і переваг служби в резерві є важливим для ветеранів, ветеранок та їхніх родин. Ми переконані, що під час розроблення оновленого бачення стратегій безпеки й оборони та планування резерву як частини

⁸ IREX, Ветеран Хаб. (2021, 14 липня). Результати дослідження «Реінтеграція ветеранів» щодо поточних умов працевлаштування.
irex.org/sites/default/files/Veterans-Current-Employment-Conditions-Ukrainian.pdf

обороздатності України, держава має врахувати попередній досвід. Важливо розробити комплексну політику щодо ветеранів і ветеранок у резерві, а також оновити нормативно-правову базу, щоб вона відповідала викликам ветеранів/ок та їхніх родин і водночас враховувала пріоритети держави в цьому напрямі.

Середовище 3 Цивільне життя

Родини ветеранів/ок, які не повернуться до служби, можуть опинитися в ситуації зростання фінансового та емоційного навантаження. Якщо ветеран чи ветеранка внаслідок інвалідності частково або повністю втрачає працездатність, економічна відповідальність за добробут родини лягає на інших її членів. Це також стосується випадків, коли є потреба в тривалому догляді, супроводі або адаптації житлових умов. Навіть якщо стан здоров'я дозволяє працювати, вихід зі служби часто супроводжується тривалим періодом нестабільності: необхідністю перекваліфікуватися, труднощами у працевлаштуванні, втратою соціального статусу та зміною кола спілкування.

У цьому середовищі особливо гостро проявляється проблема розриву між завершенням служби і початком ефективної підтримки: багато механізмів допомоги обмежуються періодом служби або діють лише в активному статусі військовослужбовця/иці. Водночас сім'я продовжує потребувати ресурсів, особливо якщо не має власних фінансових заощаджень чи підтримки з боку громади. Політика підтримки має враховувати ці довготривалі потреби та створювати сталі програми — як-от цільові підтримки на працевлаштування, освітні можливості для членів родини, доступ до адаптованих медичних послуг і програм психічного здоров'я.

Потреби за Добробутом

Військова служба, участь у бойових діях та інші суміжні досвіди мають значний вплив на фізичний та психічний стан, соціальні зв'язки, матеріальні умови, професійні можливості та внутрішні ресурси як самої людини, так і її близьких. Усі ці складники впливають на потреби, які ми категоризуємо за концепцією Добробуту⁹.

Модель Добробуту — поєднання суб'єктивного відчуття задоволення життям та об'єктивних умов, що забезпечують якість цього життя. Тобто, окрім врахування самого факту наявності житла або об'єктивного стану фізичного здоров'я, важливо також розуміти, чи задоволена людина умовами, у яких вона живе, або станом свого здоров'я.

Модель ґрунтується на концепції добробуту ветеранів і ветеранок у США та Канаді й роботі міжнародних дослідників Девіда Педлара та Джеймса Томпсона¹⁰.

У Концепції ми аналізуємо кожен зі шляхів родини ветерана чи ветеранки, спираючись на цю модель. Хоча категорії потреб залишаються сталими протягом життя, їхній зміст і пріоритетність змінюються на різних етапах. Служба та війна суттєво впливають на добробут ветеранів і ветеранок та їхніх сімей, тож політика має торкатися всього їхнього життєвого шляху.

⁹ Ветеран Хаб. (2023). Концепція добробуту ветеранів та ветеранок. veteranhub.com.ua/dobrobut

¹⁰ Thompson, J. M., Vogt, D., & Pedlar, D. (2022, 7 April). Success in life after service: A perspective on conceptualizing the well-being of military Veterans. *Journal of Military, Veteran and Family Health*. doi.org/10.3138/jmvfh-2021-0037

Сім'ї ветеранів і ветеранок

Цей шлях є **базовим** для всієї політики підтримки родин, оскільки охоплює досвід усіх, чії близькі – ветерани або ветеранки – мають бойовий досвід, адже проходять і завершують службу, були демобілізовані / звільнені зі служби або наразі перебувають у резерві / запасі без залучення до активної служби. Усі інші шляхи накладаються на цей основний досвід повернення, посилюючи та змінюючи потреби родини.

Навантаження на родину ветерана чи ветеранки виникає **від початку активної військової служби**. Рідні змушені адаптуватися до тривалої фізичної відсутності близької людини, брати на себе більшість рутинних, фінансових і виховних обов'язків, підтримувати воїна чи воїнку емоційно на відстані, а також взаємодіяти з державними структурами від імені людини у разі потреби. **Цей досвід формує запит на підтримку, що виникає не після, а ще під час служби.**

На чому має ґрунтуватися підтримка сімей:

1. Служба воїна чи воїнки впливає на всю сім'ю

Державна політика має визнавати, що військова служба одного з членів родини трансформує звичне життя всієї сім'ї: змінює побут, ролі, психологічний стан, плани та можливості. Досвід близьких – це не допоміжний компонент служби, а самостійний життєвий шлях, який потребує поваги та видимості.

2. Доступ до вичерпної та зрозумілої інформації під час проходження служби та звільнення, умови перебування в резерві

На всіх етапах шляху ветерана чи ветеранки родина потребує прозорого інформування з різних питань – від знань про свої права до розв'язання фінансових чи логістичних питань. Етапи служби та звільнення – періоди максимального навантаження для родини. Ідеться не лише про оформлення документів, а й про налагодження побуту, можливий пошук житла чи роботи. Важливо, аби держава надавала чіткі алгоритми, доступну інформацію про кожен крок і підтримку.

3. Допомога у відновленні стосунків, ролей та внутрішніх ресурсів

Період переходу до цивільного життя у ветеранів і ветеранок може тривати від одного до півтора року або більше. У цей період родина формує нову реальність, переживає накопичену втому й напруження, переглядає життєві ролі, потребує відновлення емоційного контакту та стабільності. Також формуються нові, спільні з воїном чи воїнкою довгострокові плани, що стають частиною нового повсякдення.

Важливо на цьому етапі забезпечити психологічну підтримку, зокрема локальні групи підтримки, програми сімейного консультування, медичні послуги для вчасного реагування на накопичені проблеми, а також можливості тимчасової фінансової допомоги та перекваліфікації.

Сім'ї ветеранів і ветеранок з інвалідністю

Шлях родин ветеранів і ветеранок з інвалідністю може бути різним і залежить від способу набуття цієї інвалідності – через поранення, загострення або розвиток фізичних чи психічних захворювань, пов'язаних зі службою.

Родини ветеранів і ветеранок з інвалідністю **є ключовими учасниками процесу підтримки, але поки не визнаються державою як суб'єкти політики**. Водночас близькі також зазнають значного фізичного та емоційного навантаження, тож державна політика має визнавати і врахувати їхні потреби.

Особливої уваги потребують рідні, які здійснюють догляд за ветеранами або ветеранками з пораненнями чи захворюваннями – **піклувальники та піклувальниці**. Їхня участь може бути тимчасовою, цілодобовою, погодинною або постійною, вимагати часу, енергії та ресурсів і безпосередньо впливати на добробут родини. Водночас варто враховувати, що не завжди цю роль виконують члени сім'ї: ветеран або ветеранка можуть самостійно визначити, хто буде піклувальником чи піклувальницею, а також – хто представлятиме їх у комунікації з державними інституціями. Це означає, що коло людей, залучених до догляду, може бути ширшим за формально визначених родичів. Тому доцільно розширити коло бенефіціарів державної політики підтримки, щоб охопити людей, які фактично здійснюють догляд і мають відповідне доручення або згоду від ветерана чи ветеранки.

Зараз ця праця здебільшого лишається невидимою, низькооплачуваною, виснажливою, а її виконання залежить радше від ресурсів родини, ніж від підтримки держави¹¹.

На чому має ґрунтуватися підтримка сімей:

1. Визнання доглядової праці як важливої та значущої

Догляд за ветераном або ветеранкою з інвалідністю в лікарні, у період реабілітації або вдома під час відновлення часто стає невіддільною частиною життя родини. Важливо, щоб держава визнавала цю працю соціально значущою та надавала відповідні гарантії (фінансову підтримку, зарахування трудового стажу, гнучкий графік роботи чи навчання).

2. Регулярність і передбачуваність підтримки з боку держави

Для родини важливо, щоб форми допомоги були доступними та зрозумілими: наприклад, із транспортом до медичних установ, психосоціальна підтримка чи юридичний супровід.

3. Цілісність і координація між інституціями, які беруть участь у лікуванні, реабілітації та соціальному забезпеченні

Для зменшення навантаження на родину важливо також, аби усі залучені інституції працювали узгоджено і злагоджено, координуючись між собою.

¹¹ Принцип. (2024). За лаштунками турботи: близькі ветеранів та доглядова праця. pryncyp.org/analytics/za-lashtunkamy-turboty-blyzki-veteraniv-ta-doglyadova-praczya

Державні інституції, з якими взаємодіють родини	Сфера відповідальності
Структура Сил безпеки та оборони, до якої належав/ла військовослужбовець/ця (Міноборони, МВС, СБУ)	Грошове утримання під час лікування, оформлення документів і реалізацію визначених законом пільг. Водночас багато питань виходить за межі повноважень цих органів, що зумовлює необхідність залучення інших органів влади
Міністерство у справах ветеранів	Комплексна підтримка та супровід: адаптивне житло, психологічна та юридична підтримка, а також забезпечення загального соціального й економічного добробуту родини
Міністерство охорони здоров'я України	Медична реабілітація, фахова допомога та довготривале лікування
Міністерство соціальної політики України	Виконує ключові функції у сфері протезування, забезпечення допоміжними засобами реабілітації, оформлення статусу, а також у питаннях соціальних послуг з догляду або компенсації доглядальникам/цям та інших форм соціального захисту

Сім'ї зниклих безвісти ветеранів і ветеранок

Шлях родин зниклих безвісти ветеранів та ветеранок вирізняється досвідом **проживання невизначеної втрати**. Починаючи від втрати зв'язку зі своєю близькою людиною і до встановлення її долі, родини можуть місяцями або й роками жити в замкненому колі від надії до зневіри.

Водночас стан хронічної невизначеності поєднується з потребою в активних діях: пошуку інформації, комунікації з військовими та державними структурами, адвокації. Такий стан виснажує як емоційно, так і фізично, впливаючи на здоров'я, здатність працювати та планувати життя.

Державна політика щодо зниклих безвісти почала формуватися 2018 року після ухвалення Верховною Радою Закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»¹². У 2022 році в Україні створили Державний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин¹³ – базу даних зниклих безвісти людей, яких розшукують правоохоронні органи. Станом на жовтень 2025 року реєстр налічує понад 70 тисяч зниклих цивільних і військових¹⁴, більшість із них – воїни та воїнки. Основним

¹² Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» № 2505-VIII (2018, 12 липня). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#n40

¹³ Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» № 535 (2022, 29 серпня). zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text

¹⁴ Артур Добросердов, Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Єдиний центр ідентифікації тіл може почати працювати в Україні цього року. (2025, 1 травня). Укрінформ. ukrinform.ua/rubric-society/3987798-artur-dobroserdov-upovnovazhenij-z-pitan-osib-zniklih-bezvisti-za-osoblivih-obstavin.html

органом, що опікується правами зниклих безвісти воїнів/ок та їхніх родин, є Координаційний штаб.

Ефективна система підтримки має враховувати шлях родини на всіх етапах: від сповіщення, оформлення статусу до життя в умовах невідомості або допомоги після того, як обставини зникнення з'ясовані.

На чому має ґрунтуватися підтримка сімей:

1. Визнання та видимість досвіду

Державна політика має бачити та визнавати родини зниклих безвісти ветеранів і ветеранок окремим суб'єктом нарівні з іншими. Визнання має бути і моральним, і інституційним.

2. Безперервність, довготривалість та комплексність державної підтримки

Підтримка не має бути разовою або ситуативною. Вона має охоплювати різні сфери добробуту, оскільки потреби сім'ї не обмежуються лише пошуком інформації про рідну людину, а й стосуються, наприклад, здоров'я, житла, фінансової стабільності, роботи.

3. Координація та супровід

Держава має створити зрозумілий маршрут підтримки, а також визначити єдиний орган або механізм супроводу сімей зниклих безвісти воїнів і воїнок, який провадив би їх через усі етапи.

Важливо **вибудувати систему юридичного супроводу, зокрема для підтримки під час оформлення статусу та виплат**. Такий підхід може допомогти родинам краще розуміти систему державної підтримки та розподіл відповідальності між установами.

Сім'ї полонених і звільнених з полону ветеранів і ветеранок

Шлях родин військовополонених і звільнених з полону — окрема, складна й часто невидима частина досвіду родин воїнів і воїнок. Сім'я мусить справлятися з невідомістю, відсутністю чітких алгоритмів та необхідністю самостійно шукати інформацію і взаємодіяти з багатьма установами.

Шлях сімей полонених і звільнених з полону ветеранів і ветеранок

Родини можуть тривалий час **не отримувати офіційного підтвердження статусу полону**, що ускладнює доступ до соціального захисту, компенсацій чи навіть базової інформації. Вони перебувають у стані очікування, де немає чіткого горизонту та розуміння подальших дій. Після надходження додаткових свідчень — від побратимів, посестер, командування, міжнародних організацій, з соціальних мереж, відеозаписів допитів — статус близької людини може змінитися на «військовополонений/а». Зміну може ініціювати родина, але це може відбуватися й без її участі, якщо військова частина або інші уповноважені органи отримують підтвердження факту полону. Водночас немає єдиного сценарію зміни статусу: різні інституції можуть спиратися на різні джерела підтвердження.

Після підтвердження статусу родини можуть очікувати на звільнення близької людини місяці або навіть роки. Часто вони не мають доступу до оперативної інформації про обставини полону, місце перебування або стан здоров'я військовополоненого/ої, що породжує значну інформаційну прогалину. Також формально родини не мають окремого правового статусу, а отже,

не підпадають під жодну цільову категорію допомоги. Вони не отримують автоматичного доступу до психологічної чи соціальної підтримки, гарантованих механізмів зв'язку.

На чому має ґрунтуватися підтримка сімей:

1. Визнання досвіду та потреб родин полонених

Держава має визнавати специфіку цього досвіду. Шлях родин полонених ветеранів і ветеранок – це не лише очікування і тривога, а й щоденна боротьба за близьку людину, ухвалення рішень і турбота про життя родини в умовах невизначеності. Сім'ї мають отримувати допомогу не як виняток чи реагування на кризу – їм потрібна державна політика, яка забезпечить безперервність та комплексність підтримки їхніх потреб. Це має бути система рішень, що впливатиме на добробут і стійкість родини на всіх етапах: з моменту полону до повернення і відновлення.

2. Підтримка під час полону як періоду найбільшого навантаження

Період полону – активна фаза навантаження на родину. Коли воїн/ка перебуває в полоні, саме родина виконує основні функції підтримки родини та представництва, комунікує з державою, органами влади й міжнародними інституціями, забезпечує правове представництво, а також підтримує матеріальне становище сім'ї та житла. Цей період є не пасивним очікуванням, а навпаки – складною фазою боротьби за близьку людину в полоні. Якщо фокус підтримки зміщується лише на етап після звільнення з полону воїна/ки, держава залишає родину сам на сам із критичними викликами, які часто визначають стійкість і добробут родини в цілому.

3. Час для відновлення після звільнення

Після повернення близької людини родині важливо мати час і можливість підтримати її у відновленні та відновитися самим. Тому для членів родини мають бути доступні гнучкі умови роботи та інші форми допомоги, щоб можна було зосередитися на адаптації без ризику втратити дохід чи робоче місце.

4. Зрозуміла координація між установами

Важливо, щоб члени родини не шукали інформацію між різними органами, а держава забезпечила узгоджений механізм супроводу на всіх етапах. Міністерство у справах ветеранів має стати провідним органом у формуванні та реалізації політики щодо родин військовополонених. Тільки на рівні єдиного відповідального органу можливе забезпечення логіки підтримки впродовж усього шляху сім'ї. Особливо потрібним це є в досвіді родин полонених, оскільки вони отримують інформацію з різних джерел, взаємодіють з різними інституціями, а комплексна підтримка відсутня.

Сім'ї загиблих ветеранів і ветеранок

Шлях родин загиблих воїнів і воїнок об'єднує надскладний досвід, у якому емоційне переживання втрати близької людини переплітається з необхідністю здійснювати конкретні юридичні та організаційні дії. Цей шлях – один із найгостріших і найвразливіших, адже поєднує глибоку особисту травму з тривалим адміністративним і соціальним навантаженням.

Попри наявність низки нормативних актів, що регулюють статуси і пільги для родин загиблих, у реальному житті родини часто не мають повної інформації про свої права. **Відсутність єдиного супроводу може ускладнювати доступ до підтримки.** Водночас родини загиблих мають власні, специфічні потреби, які відрізняються залежно від моменту втрати, життєвого етапу,

складу родини (наявність дітей, похилий вік батьків), соціального становища, місця проживання (особливо в разі внутрішнього переміщення).

На сьогодні в державній ветеранській політиці родини загиблих визнаються однією з цільових груп, однак **реальні механізми доволі обмежені або не враховують широку палітру потреб:** тривалого психосоціального супроводу, доступу до правової допомоги, механізмів колективної пам'яті й визнання, підтримки в працевлаштуванні, навчанні чи догляді за дітьми. Особливо вразливими є ті, хто втратив єдиного годувальника або сам/а має інвалідність чи інші складні обставини.

Родини загиблих відіграють важливу суспільну роль: зберігають пам'ять, передають історію. Саме тому їм необхідно мати довгострокову, узгоджену та чутливу підтримку в різних сферах життя – від юридичної та соціальної до освітньої, психологічної та економічної. Так, сім'ї потребують не лише одноразової допомоги, а й довгострокових гарантій, що дасть змогу їм із часом успішно адаптуватися до нової реальності та розбудовувати нове життя, зберігаючи та плекаючи пам'ять про втрату.

На чому має ґрунтуватися підтримка сімей:

1. Комплексне визнання досвіду і потреб

Досвід родин загиблих – це не лише втрата, а й відповідальність, пам'ять, гідність, продовження життя в новій реальності. Держава має визнавати, що родини загиблих є не лише носіями пам'яті, а й повноцінними суб'єктами політики, що мають свої потреби в усіх сферах добробуту: здоров'ї, освіті, житлі, праці, вшануванні.

2. Визнання змін, які відбулися в житті родини

Після загибелі близької людини членам сім'ї може знадобитися час і ресурси, щоб перебудувати повсякденне життя. Політика має враховувати, що ці зміни охоплюють особисті, соціальні та матеріальні аспекти. Адаптація – це не повернення до «звичайного життя», а побудова нового: у складних умовах,

з новими викликами та запитом на гідну довготривалу підтримку. Цей шлях має стати основою для переосмислення ролі держави: її функція полягає не лише в одноразовій допомозі чи організації поховання, а й у створенні довготривалої системи підтримки, яка визнає цінність та важливість втрати сім'ї і її внесок у спільну боротьбу з агресором.

3. Зрозуміла інформація про права та можливості

Багато родин стикаються з тим, що не мають повної або доступної інформації про належні гарантії та допомогу. Підтримка має гарантувати чітке інформування й супровід у взаємодії з державними установами.

4. Довгострокова та узгоджена допомога

Родина має отримувати не лише одноразові виплати чи реагування на окремі запити, а й послідовну, довготривалу підтримку — юридичну, соціальну, психологічну, освітню. Політика має допомагати їм як після втрати, так і в майбутньому.

Мапа стейкхолдерів

Щоб ветеранська політика була ефективною і цілісною, до неї має бути залучене широке коло суб'єктів. Це і державні органи, і місцева влада, і бізнес, і громадські організації, і міжнародні партнери.

Кожен із них відіграє унікальну роль у підтримці ветеранів, ветеранок та їхніх родин на різних етапах і в різних обставинах: від повернення з війська до адаптації в цивільному житті, а також у ситуаціях, коли людина залишається в полоні, зникла безвісти або загинула.

У цій концепції ми розробили **мапу стейкхолдерів**, яка:

- систематизує та ідентифікує «гравців» ветеранської політики;
- визначає їхні функції, сфери відповідальності та потенційний вплив.

Ця мапа дає змогу всім учасникам ветеранської політики — від державних управлінців до бізнесу та донорських структур — побачити:

- як вони взаємопов'язані;
- як можуть доповнювати одне одного;
- де їхні дії можуть бути більш скоординованими, ефективними та сталими.

Мапа не є остаточною чи сталою, адже з часом контекст реалізації політики може змінюватися і впливати на її структуру. Інструмент можна переглянути [за посиланням](#) або QR-кодом

Розподіл стейкхолдерів за ролями

Формують та реалізують політику	Реалізують політику на національному та місцевому рівнях	Доповнюють політику, надають послуги, ресурси чи експертизу, посилюють державні зусилля
Органи законодавчої, виконавчої влади та Президент України	Центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування	Недержавні діячі: громадські організації, бізнес, міжнародні партнери

Розподіл стейкхолдерів за типом діяльності

Стейкхолдери	Зона відповідальності	Приклади інституцій
Політичні/ стратегічні	Формують загальну рамку ветеранської політики: цілі, цінності, напрями, правила гри. Вони визначають пріоритети, створюють законодавчу та фінансову базу, затверджують програми, впливають на інші сектори та ефективність підтримки	Міністерство у справах ветеранів, міжурядові організації, Верховна Рада, ОВА та інші
Координаційні/ адміністративні	Відповідають за впровадження політик та програм: узгоджують дії між рівнями влади та адмініструють ресурси	Пенсійний фонд, Департаменти соцзахисту, місцеві управління охорони здоров'я та інші
Надання послуг/ робота з людьми	Установи, які безпосередньо взаємодіють з ветеранами, ветеранками та їхніми родинами. Вони надають підтримку, допомагають, консультують, супроводжують	Національна поліція, Центри соціальних служб (ЦСС), Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) та інші
Аналітика/ моніторинг/ контроль	Здійснюють незалежну оцінку, збирають дані, аналізують політики, контролюють дотримання прав. Їхня робота допомагає покращувати державну політику та програми підтримки на місцях	Уповноважений ВРУ з прав людини, аналітичні центри, ЗМІ та інші

Післяслово

Це скорочений варіант Концепції, яка є початком важливої роботи над формуванням державної політики щодо сімей ветеранів та ветеранок. У ній ми, експертна спільнота громадських організацій, окреслюємо базові підходи, принципи й напрями, на які може спиратися держава у вибудові своїх політик визнання та підтримки досвіду родин.

Ми свідомі, що поки наші знання обмежені, і попереду маємо багато дослідницької роботи, збору даних, формування інституційної спроможності. Однак найголовніше хочемо підкреслити вже зараз: сім'ї не можуть розглядатися лише як середовище для підтримки ветеранів і ветеранок.

Вони проходять свій шлях паралельно: несуть відповідальність, живуть у невизначеності, чекають і втрачають, піклуються про дітей і старших членів сім'ї. І вони є самостійними суб'єктами політики, окремими людьми із власними потребами та досвідом, що потребує належного визнання.

Цей документ – не завершена історія, а радше жива основа для подальших змін і запрошення до ширшого діалогу.

Концепція закладає фундамент, а наступні кроки й дії мають перетворити його на живу політику, що дає відчуття гідної підтримки кожній людині, яка проходить чи пройшла свій шлях поруч із воїнами й воїнками.

З повною версією Концепції державної політики щодо сімей ветеранів і ветеранок запрошуємо ознайомитися [за посиланням](#) або QR-кодом.